

A mi lengyelünk

Beszélgetés Konrad Sutarski lengyel költő, műfordító, publicistával

Hét éve, egy magyar–lengyel történeti kiállítás rendezése kapcsán ismerkedtem meg Sutarski Konráddal. Akkoriban a Magyarországi Lengyeliség Múzeuma és Levéltára igazgatója volt. A közös munka hozott össze bennünket, ám azóta volt szerencsém közelebbről megismernem. Többek közt tudom róla, hogy a szerelem hozta Magyarországra, hogy életének immár jóval nagyobb részét töltötte nálunk, mint szülőföldjén, és tudom, hogy szenvedélyesen félti mind a magyar, mind a lengyel hazáját, kultúráját a XXI. század súlyos veszedelmeitől. Konrád ugyan túlhaladta nyolcvanadik életévét, ám irigylésre méltó módon energikus, tevékeny és friss szellemű. Ez abból is kitűnik, hogy az utóbbi időben újabb és újabb írások kerülnek ki keze alól: publicisztikák, esszék, sőt összefoglaló történeti munkák, melyek figyelmet keltenek minálunk és Lengyelországban is.

– *1965-ben magyar feleségeddel jöttél Magyarországra. Mi mindent pakoltál vándortarisznyádba, amikor nekiindultál új életednek?*

– Jókora batyut hoztam magammal: a gyermekkori háborús élményeimet, a kátyúni erdő borzalmát, az elbukott poznaíni felkelést, 56 reményét, szolidaritását a magyarokkal és a megízlelt szabadságot, amely az 1956 utáni lengyel kultúrát áthatotta.

– *Beszéljünk először a gyermekkori élményeidről.*

– 1939 augusztus végén apám katonai behívót kapott, és elment harcolni a németek ellen. A hitleri Németország Lengyelország elfoglalását követően Poznaánt a Birodalomhoz csatolta, és megkezdődött több százezer lengyel áttelepítése a számukra kijelölt Főkormányzóságba. Az egyik decemberi éjszaka váratlanul dörömbölést hallottunk az ajtón. A német rendőrség volt. Fél órát kaptunk a csomagolásra. Mindenki annyit vihetett magával, amennyit egyedül elbírt. Én öt évesen egy labdát és a szeretett mackómat készítettem össze, anyám viszont négy nehéz bőröndöt cipelt, kettőt-kettőt felváltva. Két éjszaka szalmán aludtunk a pályaudvaron, utána felraktak minket egy vonatra, és két napon át vittek minket anélkül, hogy kiszállhassunk akár csak vízért. Aztán mindenkit leszállítottak Jarosławban, a német–szovjet határon. Mindenki mehetett, amerre látott. Mi egy Czeszochowa melletti kis faluban kötöttünk ki, ahol anyám test-

vére tanítónő volt. Végül is a szomszédos faluban vészeltük át az egész háborút, több mint öt évet. A falusi életet ez idő alatt úgy kiismertem, mint a tenyeremet. Az orromban ott volt az olvadó hó alól kibukkanó föld illata – mennyire különbözött a városi szagoktól! Talán ezért alakult úgy, hogy a lebombázott, kiégett Poznańba történő visszatérésünket követően – mégha nem is a háborút megelőző lakásunkba költözhattünk be, és három másik család lakott velünk – a Műszaki Egyetemre bekerülve a mezőgazdasági gépészeti szakot választottam.

– *Most pedig beszéljünk Katyínról.*

– Katyín kisgyermekkoromtól máig kísért. Édesapám tisztként szolgált a lengyel hadseregben a könnyűlovasságnál. A szovjet hadsereg háborúba történő belépését követően a saját egységével egyenruhában próbált eljutni a magyar határig, de kelepcébe került. Az egyik oldalon a németek voltak, a másik oldalon a szovjetek. Utóbbiak fogságába került. A második világháború elején, egyike volt annak a huszonkétezer lengyel tisztnek, akiket a szovjetek 1940 tavaszán két hónap leforgása alatt kivégeztek a katyíni tömeggyilkosságként közismert borzalom részeként. A háború egész ideje alatt és még azután is vártuk őt haza édesanyámmal. Nem tudtuk, hogy meggyilkolták. Tipikus lengyel családdá váltunk: minden vagyonunkból kifosztottak a németek, apámat pedig kivégezték a szovjet kommunisták. 1940 elején még kaptunk tőle levelet a hadifogságból, az ukrainai Starobielsk-ből, ám tavasszal váratlanul megszűntek a postai küldemények. Egyik első versem 1956-ból, éppen apámról szól *Wracacie* címmel.

– *Amint mondtad, mind a mai napig foglalkoztat ez a kérdés. Katyín, a már említett versesen kívül megjelent a munkásságodban?*

– Ezt nem tudom kitörölni az emlékezetemből. Ezt a tragédiát valószínűleg magammal fogom cipelni életem végéig. Utána pedig minden bizonnyal a fiam fogja magában hordozni az emléket. A szóban forgó vers egy másik katyíni versemmel együtt a krakkói *Życie Literackie* című irodalmi lapban 1988-ban kapott nyilvánosságot, a Lengyelországban e témában hivatalosan engedélyezett megjelenések körében valószínűleg elsőként. 1990-ben Budapestre, a Történelmi Múzeumba hoztam egy fotókiállítást Krakóból, amely a katyíni vérengzésről szólt. A 90-es években a Duna Televízióban dolgoztam, és ott elsősorban lengyel témákkal foglalkoztam – ott kaptam lehetőséget arra, hogy dokumentumfilmet készítssek a katyíni tömeggyilkosságról, ami *Embertelen föld* címmel készült el. Később, már 2010-ben (a szmolenszki repülőgép-szerencsétlenséget követően) írtam egy kétnyelvű könyvet *Az én Katyínom* címmel („Mój Katyín” – lengyel nyelven, magyar fordítással is ellátva), amelynek folytatása a következő, már csak magyar nyelven megjelentetett *Közös fényeink* (Wspólne blaski) című kötetben kapott helyet. Ebben Szmolenszket már nem látom lehetőségként Lengyelország és Oroszország közeledésére. Olyan ügyként tekintek rá, amely meghasonlást okozott e két ország között, illetve a lengyel társadalmon belül is annak okán, hogy eltávolodtunk az igazságtól egy erkölcstelen politika kedvéért. Az igazság feltárása helyett be kellett érniünk politikai megalkuvással (a végső jegy-

zökönyvek – az orosz és a lengyel is – tele voltak hibákkal és félrevezető megfogalmazásokkal).

– *Még két fontos eseményre utaltál lengyelországi ifjúságból.*

– Igen. Poznańi születésű vagyok, és a háború idejét kivéve harmincéves koromig ott is éltem. Mialatt a poznańi műszaki egyetemen diák voltam, 1956 júniusában én is ott voltam a tömegben a munkásfelkelés idején. Ugyan én nem harcoltam, nem lőttem, ám mégis meghatározó élmény volt számomra a felkelés. A legemlékezetesebb élményként maradt meg bennem a kép, amikor a Dąbrowski és a Kochanowski utca sarkán álló bank tetejéről a felkelők ledobták a berendezést, amellyel a titkosszolgálat a Szabad Európa rádiót zavarta. Ez volt a szabadság első fuvallata.

– *És milyen volt a viszonyod a magyarországi forradalomhoz? Hogyan emlékszel vissza erre?*

– Amikor meghallottuk a hírt, hogy fegyveres harc tört ki Budapesten, mindenki nagyon meglepődött, lelkesek voltunk, és szolidárisak. Vért lehetett adni a magyaroknak. A mozgalom tömegessé vált, egyik ember vonzotta a másikat. Remekül megszervezték, azt hiszem a Vöröskereszt segítségével. Poznańban is volt lehetőség vért adni, én is adtam. Ma már azt is tudjuk, hogy az első vérszállítmányok még katonai repülőgépeken indultak, tehát a legfelsőbb vezetés akaratával, beleegyezésével történt mindez, akkor, amikor Gomulka még Nagy Imre oldalán állt. A Duna Televíziónál töltött időszakom során a magyaroknak nyújtott lengyel segítségről – az elsőről és a legnagyobborról a maga idejében mindaddig, amíg aztán hivatalosan le nem állították – filmet is készítettünk.

– *Tarisznyádban ott lapult az 56 utáni lengyel kultúrát átható szabad légkör emléke. Hogyan alakulhatott ki ez a szabadabb légkör egy szocialista országban?*

– Nálunk a politikai visszakozással ellentétben a kulturális élet virágozni kezdett olyan erővel, hogy ezt a kommunisták nem tudták megállítani. Néhány sajtóterméket ugyan betiltottak, például a varsói *Po prostu* folyóiratot, Poznańban a mi *Wyboje* folyóiratunkat, viszont a beinduló szellemi forradalmat összességében már nem tudták leállítani. Többek között a filmművészetben és a színházakban, az irodalomban és a képzőművészetben olyan erős mozgalom indult meg az akkori fiatal nemzedék részéről, amit már nem sikerült elfojtani. Lengyelország ablakká vált a nyugati kultúra világára.

– *Költővé válásod is ebből a szabadságérzésből fakadt?*

– Feltétlenül. Az első verseim 1956-ban jelenhettek meg, és alapítója lettem egy poznańi irodalmi csoportosulásnak, ami még 1956 októbere előtt jött létre *Wierzbak* névvel. Hatan alkottuk, köztük Marian Grześcakkal és Józef Rajtaccakkal (később nyolcfősre bővült a csoportunk). A következő évben megszerveztünk egy országos lengyel költészeti fesztivált Poznańban, és ezt 1961-ig évente újra megrendeztük. Ennek köszönhetően országosan ismertségre tettünk szert. Versengtünk a varsói „Współczesność” csoporttal, barátkoztunk a krakkói „Muszyna” csoporttal – Tadeusz Nowakkal, Tadeusz Śliwiakkal, Jerzy

Harasymowicz-csal -, minket is meghívtak más városokba. Részesei lettünk az 56-os nemzedéknek.

- *Hogyan kerültél kapcsolatba Magyarországgal? Hogyan lettél félig magyarra?*

- 1960-ban egy tanulmányúton jártam először Magyarországon, akkor ismerkedtem meg a későbbi feleségemmel, Györgyivel, aki egyébként zenetanár. Két évvel később összeházasodtunk, majd egy rövid poznańi és varsói kitérőt követően, miután állást ajánlottak számomra Budapesten, a Mezőgépfeljesztő Intézetnél, 1965-ben Magyarországra költöztünk.

- *Melyek azok az élmények, amelyek a leginkább fontosak magyarországi életedből?*

- Eleinte elsősorban az fogott meg, hogy mennyire más gyökerekből táplálkozik a magyar kultúra, mint a lengyel. Itt főleg az ázsiai gyökereire, hagyományaira gondolok, hiszen a magyarok a IX. század végi Kárpát-medencei letelepedésük előtt magas kulturális fokon álló (pl. saját írásrendszerrel - rovásírással - rendelkező) lovas-nomád ázsiai nép voltak. Azután a mérnöki munkát említeném. Magyarországon akkoriban rendkívül magas színvonalon állt a nagy hagyományokkal rendelkező zöldség- és gyümölcsstermesztés. Én a zöldségbetakarító gépek kutatására és fejlesztésére szakosodtam, és sikereket értem el. A vezetésem alatt álló csapattal tervezett zöldbab-, paprika- és paradicsombetakarító gép sorozatgyártásba került, e gép pedig elnyerte a Budapesti Nemzetközi Vásár fődíját. Szabadalmaztatott találmányaim is voltak, amelyek extra bevételeket eredményeztek számomra. A harmadik fontos élményt az jelentette számomra, hogy érkezésemet követően rövidesen bekapcsolódtam a magyar költészeti életbe, s ennek révén egyúttal visszataláltam a lengyel irodalomhoz is.

- *Mindez hogyan történt?*

- Eleinte Poznańban, illetve varsói tartózkodásom során is egyre távolodtam az írástól, mert a munkám nagyon lefoglalta energiáimat. Ugyanakkor Magyarországra költözésemet megelőzően több lengyel kulturális és irodalmi lappal (a poznańi *Nurt*tal, a varsói *Poezjá*val, illetve a krakkói *Zycie Literackie*vel) is meg egyeztem, hogy a magyar kulturális életről beszámolókat, cikkeket fogok számukra küldeni. Ennek köszönhetően újra többet kezdtem írni, és visszatértem a saját versek írásához is. 1975-ben Krakkóban megjelent a második önálló verseskötetem (az első még Poznańban, 1960-ban). Elkezdtem műfordításokkal is foglalkozni. Ennek révén sok magyar költővel kerültem kapcsolatba, illetve ők is kezdték fordítani az én verseimet (Csoóri Sándor, Weöres Sándor, Tornai József, Fodor András és mások). E kötet *Sutarski Konrad versei* címmel jelent meg az Európa Kiadó gondozásában, az „Új pegazus” sorozatban, amely a világlírárt mutatta be. Jók voltak a recenziók, s ennek visszhangja Lengyelországba is eljutott.

- *Kik voltak rád a legnagyobb hatással?*

- Közvetlenül senki. A lengyel költészet, az én verseim túlon túl messze estek a magyar lírától. Ettől függetlenül a leginkább talán Weörest és Csoórit tiszteltem. Weöres univerzális költő volt, bármilyen stílusban tudott írni. Kitűnő verseket írt, amelyeket később Kerényi Grácia, illetve Miron Białszewski ültetett át lengyel nyelvre. 2013-ban, Weöres születésének 100. évfordulójára írtam is egy

esszét ezzel kapcsolatban a *Napútnak*, „Találkozásaim Weöressel” címmel. Csoóri viszont perlekedő költő volt, aki nem értett egyet a szocializmussal, vitatkozott a hatalommal, Lengyelország és a lengyel kulturális élet változásainak nagy rajongója volt, akinek gyakran korlátozták a publikálási lehetőségeit. Ő volt mintegy Zbigniew Herbert magyarországi megfelelője, az író-politikus, a nemzet lelkiismerete. Róla a *Hitel*ben jelent meg írásom a halálát követően, 2017-ben.

– *Úgy tudom, a határon túli magyar költészet lengyelországi megismertetésén is fáradoztál.*

– Még ezt megelőzően a krakkói „Wydawnictwo Literackie” kiadott egy antológiát, amelyet *Przepowiednia czasu twego* címmel magyarországi költők verseiből én állítottam össze, és részben én is fordítottam. Az utószóból akkor törölték az arra utaló szövegrészt, hogy a Kárpát-medencei magyar irodalom az anyaország határain túl is milyen kiváló és sokszínű. A kiadói cenzúra arra való hivatkozással távolította el vonatkozó mondataimat, hogy „mindez ne sértse a szomszédok érzékenységét”. Ez annyira felháborított engem, hogy egész ismertetőt készítettem a határon túli költészetéről kiegészítve az emigráns magyar lírával is. Sajnos e kötetet a nyolcvanas években sem a krakkói *Pismo Literacko-Artystyczne* lapnál, sem a *Poezjájánál* nem tudtam megjelentetni – az ígéretek teljesítését végül mindig megghiúsította a cenzúra. Így tehát a már kész antológia csupán a rendszerváltás után jelent meg 1991-ben Krakkóban *Jak daleko, jak blisko* (Mily távol, mily közel) címmel, bővített kiadásban pedig (lengyel fordításban és magyar eredetiben is) 2007-ben Budapesten, *Jak blisko* (Mily közel)-re megváltozott címmel.

– *A rendszerváltás után kineveztek a Lengyel Információs és Kulturális Központ (a jelenlegi Lengyel Intézet) igazgatójának, dolgoztál a Duna Televízióknak, három alkalommal is megválasztottak az Országos Lengyel Kisebbségi Önkormányzat elnökének, és mint megtudtam, te alapítottad a jelenleg is fennálló – az ezeréves lengyel–magyar kapcsolatokat kutató – Magyarországi Lengyeliség Múzeumát és Levéltárát, amelynek később aztán az igazgatója is lettél. Felsorolni is sok, mindez hatalmas munkabírást kívánt. A munkakedved viszont a mai napig sem csökkent. Jelenleg mivel foglalkozol?*

– Mostanság egészen mással. Már néhány éve „átnyergeltem” a történelemre, de nem feledkeztem meg mellette az írói, irodalmi tevékenységemről sem. 2014-ben a kőbányai lengyel iskola felkérésére írtam egy (lengyel nyelvű) lengyel történelemkönyvet, amelybe a magyar történelem kapcsolódó eseményeit is belefűztem. E kötet immár hivatalosan – a minisztérium által jóváhagyottan – az iskola által használható tankönyvvé lett. Utóbb viszont elkészítettem kibővített és elmélyített változatát. A Méry Ratio Kiadó önként keresett meg azzal, hogy ezt kiadja eredeti lengyel nyelven (jómagam csak lengyel nyelven írok), illetve magyar fordításban is (a fordítói munka nagy részét Szabolcs fiam végezte, aki már számos más prózai jellegű írásomat ültette át magyar nyelvre és másoknak is fordít). E két nyelvű két kötet *Lengyelország történelme magyar vonatkozásokkal* címmel idén jelent meg a könyvesboltokban.

Említetted a múzeumunkat (jelenleg hivatalosan már Lengyel Kutatóintézet és Múzeum). El kell mondanom, nagyon fontosnak tartottam, hogy ez az intéz-

mény létrejöjjön. Eleinte csak a magyarországi lengyelség történetét volt hivatott bemutatni, ám az épület bővítését követően stratégiánk része lett, hogy a lengyel-magyar történelmi és kulturális kapcsolatokat is megjelenítsük állandó kiállítási térben (kár, hogy helyileg Budapest belvárosán kívül található, Kőbányán, félreeső helyen, pedig a lengyel-magyar barátság ügye azt igényelné, hogy többen látogassák).

– *Jelenlegi publicisztikáidat olvasva feltűnt, hogy egyre többet foglalkozol a globalizmussal és az iszlám terjedésével, valamint a költői felelősség kérdésével.*

– Véleményem szerint ezek most a legégetőbb kérdések. Összeállítottam egy verseskötetet, amelyben a globalizmus terjedése, az iszlám térhódítása és a keresztény világ pusztítása ellen emelem fel a szavam. *Az emberi ellenállás stációi* címet adtam neki, és e verseskötetet kiegészítettem két esszével is. Számos további cikket és tanulmányt írtam e témakörben. *Európa és Lengyelország* című – szintén kétnyelvű megjelentetésre előkészített – kötetben gyűjtöttem össze. Európa, a mi civilizációnk veszélyben van – ennek jelenkori problémáit igyekszem elemezni és a fenyegető veszélyeket leírni mások számára. Igyekszem a társadalom figyelmét felhívni e fenyegetésre, hiszen mi is a költő feladata napjainkban? Küzdelme a világ jobbításáért nem csupán a múltban, a XIX. században (a romantika korában) volt időszerű, hanem jelenleg is az, a küldetése pedig rendkívül fontos. Jelenleg is neki kell a „csapatok” élére állnia, hiszen a szava puszkaporos hordó, a kultúránkat, a létformánkat pedig nagyobb veszély fenyegeti, mint bármikor is a történelmünk folyamán.

– *És mi a költői felelősség tartalma, miben nyilvánul meg felelőssége?*

– Ehhez a nagy történelmi összefüggésekben való gondolkodást kell segítségül hívni. Európa múltjának a színpaljai között a lengyel, illetve a magyar történelmet tanulmányozva értem tetten ezt a fajta gondolkodásmódot – akkoriban a *Lengyelország és Magyarország a keresztény Európa védelmében, a múltban és jelenben* (1916), illetve a *Lengyelország történelme magyar vonatkozásokkal* című munkáimban dolgoztam föl. A XIX. századi nemzeti liberalizmus korában a költőóriások – olyanok, mint Byron vagy Petőfi, nálunk Mickiewicz – a nemzeti függetlenségért, az önálló nemzetállamért emeltek szót. Hatalmas szerepet játszottak a véleményformálásban. Sokkal inkább előtérben voltak, jobban figyeltek rájuk, mint a későbbi korokban. A költő akkoriban a nemzet útmutatója volt, látta az irányt, amerre annak haladnia kell. Jelenleg már más a helyzet. A társadalmak intellektuálisan képzett felső rétege jól érzékelhetően felduzzadt. A költők XX. századi szerepe – a II. világháború után a nyugati demokráciák világában – jelentősen átalakult, elvesztette azt a fajta politikai élet, ami a szovjet érdekszféra országaiban alkotó társaikra még jellemző volt, például Illyés Gyula, Csoóri Sándor vagy Lengyelországban Zbigniew Herbert esetében.

A rendszerváltás idején azt hittem, nálunk is megváltozik a költő szerepe, mi is a nyugati útra térünk. Látszottak az Európai Unió gazdasági erényei, az Európai Közösség társadalmi modellje, amelyek a keresztény államok szociális jellegű, gondoskodásra törekvő hagyományain nyugodtak – utóbbiakat az 1950-es

években dolgozták ki olyan politikus-gondolkodók, mint Robert Schuman és Konrad Adenauer. Úgy tűnt, hogy kegyelmi időszak fog beköszönten. De minden másképp alakult. A költőnek újra feladata van, újfent küzdenie kell a világ sorsának jobbra fordításáért.

– *Meg tudod ragadni azt a pillanatot, amikor ezzel a kérdéssel kezdél foglalkozni?*

– A gazdasági világválságot követően, 2008 után, mert akkor a globalista elit jobban megmutatta az igazi arcát, bár korábban is voltak már erre utaló jelek, például az 1989-es „Washingtoni egyezmény” kapcsán (amely azt eredményezte, hogy a tőke a fejlődő országokból a már amúgy is tehetős államokba kezdett átáramlani). Elgondolkodtató, hogy az uniós csatlakozás idején, 2004-ben a társadalmaink mit vártak az Unióba való belépéstől – a Szovjetunió érdekövezetéből kikerült nemzetek gyors gazdasági növekedését, politikai biztonságot a NATO égisze alatt. Ehelyett a brüsszeli intézmények és a mögöttük meghúzódó nagyhatalmú óriáscégek, politikusok, média és civil szervezetek (NGO-k) arra törekedtek, hogy keveredett lakosságú és kevert vallású föderális egységbe kapcsolják össze Európát, amelyre a saját történelmet és a saját hagyományokba kapaszkodást nélkülöző multikulturális tudat lesz jellemző. E gyökeretelenné válás könnyítette meg Nyugat-Európa iszlamizálódását, és lehetséges, hogy most már túl késő irányt váltani, megújulni. Az ottani társadalmak szekularizálttá váltak, túlléptek a kereszténységen. Üresség honol a lelkekben, betegek az ottani társadalmak. Ez már nem a gazdaságilag kétsebességes Európa, hanem egy újfent két – nyugati és keleti – részre hulló kontinens. Közép-Európa, a V4-ek ismét olyan védőbástya szerepet tölthet be – lengyel és magyar vezetéssel –, mint egykor, közös történelmünk során már oly sokszor, amikor tatárjárás vagy az Oszmán Birodalom terjeszkedése ellenében védelmezték Európát. E témákról szól a korábban már említett két történelmi könyvem. Emellett egy másik szövetség is formálódik Három Tenger Kezdeményezés névvel azon európai uniós országok részvételével, amelyek annak idején a kommunista érdekövezetbe tartoztak (Ausztriával együtt). Ennek azért van jelentősége, mert a globalizmusnak való ellenálláshoz minél nagyobb számú állam és nemzetgazdaság „kritikus tömegére” van szükség.

Talán ezért vagyok még mindig ilyen aktív, azért írok, s emelem fel szavam e kérdésekben, mert a súlyos gondok közepette lelkesít, ami az elmúlt években itt, Magyarországon és Lengyelországban történt, történik. Számomra óriási élményt jelent, hogy idős koromra, egy politikailag és gazdaságilag is nyomasztó időszak után, 2010-től (Lengyelországban 2015-től) a magam érzései, világról alkotott képem egybevág az ország vezetésének politikai víziójával. És ez igaz választott és szülőhazámra nézve is. Mindez hatalmas reménnyel tölt el a térség jövőjét illetően.

Gál Vilmos

GÁL VILMOS (1972) történész, író.